

Paradoxul votului popular american din 2016. Eșecul noii „democrații epistocratice”?

■ BRÎNDUȘA PALADE

[SNSPA, Faculty of Political Science]

„Un cetățean - un vot” vs.
„un cetățean competent - mai multe voturi”

Abstract

This paper argues for the formation, during the U.S. presidential elections in 2016, of a hybrid „epistocratic democracy” sustained by politically competent elites who defend the interests of the most disadvantaged groups. The winning of the popular vote by the Democratic candidate Hillary Clinton supports the hypothesis that if the populist and illiberal political rhetoric gained electoral support and led to Donald Trump’s election, this process has triggered, at the same time, the reactive emergence of an „epistocratic democracy” which gets stronger through the democratic protests against Trump’s policies and their racist undertones.

Keywords

epistocracy; democracy; educated voters; minorities; populism; le bon sauvage; elites

Modelul democratic care atribuie câte un vot fiecărui cetățean este uneori contestat, mai ales în ultimii ani, de o alternativă nedemocratică numită *epistocrație*.¹ Un sistem epistocratic se bazează pe alocarea preferențială a puterii politice celor care posedă o cunoaștere superioară. De pildă, votanții cu educație universitară ar avea dreptul, în cadrul unui asemenea sistem, la un număr mai mare de voturi decât cetățenii fără studii superioare. O referință clasică la acest tip de preferință epistocratică se găsește în lucrarea lui J. S. Mill, *Considerations on Representative Government*, în care autorul oferă un argument pentru un sufragiu universal, dar ierarhic, criteriul de diferențiere fiind nivelul de educație academică sau „superioritatea intelectuală individuală”. Cetățenii cu o educație superioară sau care dovedesc o mai mare competență în materie de politică ar avea

---

1 Vezi de exemplu David M. Estlund, *Democratic Authority: A Philosophical Framework* (Princeton University Press, Princeton, 2007), pp. 206-222 și Hélène Landemore, *Democratic Reason: Politics, Collective Intelligence, and the Rule of the Many* (Princeton: Princeton University Press, 2012), pp. 50-52.

acces la un număr adițional de voturi.² Evident, acest model elitist de participare civică este contestat în primul rând cu argumentul că un sistem democratic trebuie să exprime, și prin dreptul egal la vot acordat fiecărui cetățean, o predilecție pentru egalitarism, fără a discrimina anumiți cetățeni pe baza unor criterii ce pot fi considerate subiective sau care depind de șansele lor în viață.

Unul din principalele argumente ale epistocrațiilor împotriva egalitarismului exprimat prin formula „un cetățean - un vot” invocă incompetența politică a multora dintre votanți. Există și o serie de cercetări empirice care atestă că nivelul mediu al cunoștințelor politice de bază este extrem de scăzut la mulți cetățeni care votează³ și că, în condițiile ignoranței în materie de politică, mulți votanți fac de fapt alegeri *iraționale*.⁴ De asemenea, impactul acestui nivel redus de cunoștințe politice asupra opțiunilor exprimate prin vot ar fi unul semnificativ⁵. A lăsa votul „pe mîna” unor cetățeni incompetenți care iau decizii neinformate ar fi, așadar, un risc pentru societate.

Literatura care analizează critic epistocrația observă însă că, dacă un asemenea sistem ar fi introdus în Statele Unite, de pildă, ar privilegia grupul demografic al albilor, al bărbaților, al celor cu venituri mai mari de vîrstă mijlocie din Nord-Vest, defavorizînd în schimb populația non-albă, femeile, săracii, șomerii și populația mai puțin educată din Sud.

O altă critică, de natură deontologică, la adresa epistocrației este formulată de Estlund: epistocrația este incompatibilă cu un liberalism al rațiunii publice, conform căruia puterea coercitivă este distribuită în funcție de decizia rezonabilă a tuturor celor supuși unei asemenea puteri.⁶

Paradoxul votului popular american la alegerile prezidențiale din 2016

În pofida acestei dihotomii între votul egal și votul multiplu bazat pe competența politică, ceea ce s-a întîmplat la alegerile prezidențiale din SUA pare să pună în discuție, dacă nu contrastul dintre cele două sisteme de vot, cel puțin opoziția ireconciliabilă dintre criteriile cu care operează. Recapitulînd, candidatul Partidului Republican, Donald Trump, a obținut 304 voturi în Colegiul Electoral, dar numai 46.1% din totalul voturilor exprimate (62,979,879 voturi), cîștigînd alegerile. Contra-candidata sa din partea Partidului Democrat, Hillary Clinton, a obținut 227 voturi în Colegiul Electoral, dar 48.2% din totalul voturilor (65,844,954 voturi), cîștigînd votul popular cu aproape 3 milioane de voturi, dar pierzînd alegerile.

Fără a intra aici în arcele sistemului electoral american, voi examina situația votului popular ce a fost cîștigat detașat de candidata democrată. Statele în care a cîștigat Hillary Clinton sînt în majoritate, cu excepția celor din Vestul Mijlociu (Minnesota și Illinois) de pe Coasta de Est și Coasta de Vest, unde nivelul de educație

---

2 John Stuart Mill, *On Liberty and Other Essays* (Oxford University Press, Oxford, 1998), pp. 336-340.

3 Ilya Somin, *Democracy and Political Ignorance* (Stanford: Stanford University Press, 2016, 2nd edition), pp. 17-73.

4 Bryan Caplan, *The Myth of the Rational Voter* (Princeton: Princeton University Press, 2007), pp. 1-6.

5 Martin Gilens, *Affluence and Influence: Economic Inequality and Political Power in America* (Princeton: Princeton University Press, 2012), pp. 12-49.

6 David M. Estlund, *Democratic Authority*, pp. 200-205.

este în general superior. Mai precis⁷, populația cu educație universitară a votat în proporție de 49% cu Hillary Clinton și în proporție de 45% cu Donald Trump. Populația cu studii post-universitare a votat în proporție de 58% cu Clinton și numai în proporție de 37% cu Trump. În rândurile populației mai slab educate, procentele se inversează: astfel, dintre cei cu sau fără liceu, 51% au votat cu Trump și 45% cu Clinton, în timp ce, dintre cetățenii care au unele studii universitare (fără o diplomă), 52% au votat cu Trump și 43% cu Clinton. Concluzia este că, pe măsură ce crește nivelul de educație, crește și probabilitatea votului pentru candidata democrată.

Această tendință se accentuează la populația non-albă cu studii superioare: 71% din non-albii cu studii universitare au votat cu Clinton și numai 23% cu Trump. Dar non-albii fără studii superioare au votat în proporție de 75% cu Clinton și numai în proporție de 20% cu Trump, ceea ce înseamnă că grupul demografic non-alb a votat în general cu candidata democrată din cauza politicilor sale incluzive și că educația universitară a unei părți a acestui grup demografic nu a fost factorul ce i-a determinat opțiunile electorale. În schimb, din rândul populației albe fără studii superioare, 67% a votat cu Trump și 28% cu Clinton, diferența scăzând la albi cu studii superioare, din care 49% au votat cu Trump și 47% cu Clinton. Este limpede că albi fără studii superioare au constituit principala bază electorală a candidatului republican – și că, în general, bărbații albi (bărbații au votat în proporție de 52% cu Trump și numai 41% cu Clinton) fără studii superioare au fost grupul-țintă al acestui candidat.

Candidata democrată a atras însă mai multe voturi ale populației cu venituri mai mici (sub \$49000 pe an pe familie), în timp ce candidatul republican a fost votat în proporție mai mare de populația cu venituri mari și foarte mari (peste \$50000 pe an pe familie).

Aceste rezultate contrazic așteptările celor care afirmă că, în Statele Unite, grupul demografic al albilor cu educație superioară ar vota în general diferit de non-albii cu un nivel de educație mai scăzut sau cu venituri mai mici. Dat fiind numărul mare al votanților cu educație superioară care au susținut-o pe candidata democrată – ce a câștigat, cum aminteam, votul popular – se poate spune că ceea ce s-a întâmplat în 2016, la alegerile prezidențiale din SUA, a fost victoria candidatului republican asupra unei „democrații epistocratice”. Votul populației non-albe mai sărace a urmat aceeași tendință cu votul celor cu un nivel superior de educație, susținând-o pe candidata democrată ce a obținut un număr record de voturi (al treilea din istoria Statelor Unite, după cifrele obținute de Barack Obama în 2008 și 2012).

Paradoxul votului popular câștigat de Hillary Clinton a fost, așadar, acela că a reflectat un hibrid: o „democrație epistocratică”. Deși a urmat principiul egalitar „un cetățean - un vot”, votul pentru Hillary Clinton a reflectat puternic atât opțiunile populației educate, cât și pe cele ale populației defavorizate social. Această înseamnă, desigur, și că populația educată majoritară din Statele Unite tinde să voteze după principii inclusive și liberale, care țin cont de situația grupurilor defavorizate. Dar înseamnă și că educația universitară produce în general un alt tip de alegeri politice în raport cu cele ale albilor fără studii universitare, care i-au asigurat victoria lui Donald Trump. De altfel, preferințele liberale ale populației cu studii universitare din Statele Unite, prin contrast cu cele conservatoare ale populației mai puțin educate, reprezintă o constantă a politicii americane din ultimele decenii.

Factorul determinat de nivelul de educație pare a fi pregnant în votul pentru Hillary Clinton, spre deosebire de alegerile anterioare din 2012, când Barack Obama

---

7 Toate datele care urmează despre felul cum au votat diferite grupuri demografice la alegerile prezidențiale din SUA, 2016 au fost culese de Edison Research pentru The National Election Pool. Datele se bazează pe chestionare completate în ziua alegerilor de către 24537 votanți din 350 de circumscripții electorale de pe întreg teritoriul Statelor Unite și pe 4398 interviuri telefonice cu persoane care au votat mai devreme.

a fost votat de 64% dintre votanții fără studii liceale, 51% dintre votanții cu sau fără liceu, 49% dintre alegătorii care au unele studii universitare (fără o diplomă), 47% dintre votanții cu studii universitare (singurul grup educat de la care contracandidatul său Mitt Romney a obținut un procent mai mare, de 51%) și de 55% din alegătorii cu studii post-universitare. Astfel, dacă în 2012, în susținerea candidatului democrat nu apărea un clivaj în funcție de nivelul de educație (apare în schimb un clivaj etnic și rasial, Barack Obama fiind votat de 93% dintre votanții negri, de 73% dintre asiatici și de 71% dintre hispanici), în 2016 acest tip de clivaj este foarte accentuat. „Democrația epistocratică” pare să fie o caracteristică a alegerilor din 2016.

De ce a eșuat noua democrație epistocratică în Statele Unite?

O explicație oferită deja de unii observatori ai clivajelor ce caracterizează societatea americană este că, în ultimele decenii, s-ar fi accentuat o falie între elitele educate, globaliste, care adoptă un liberalism post-modern „perfecționist” și publicul suburban sau rural mai puțin educat ce cultivă sentimente de suspiciune față de aparatul politic de la Washington, DC și tinde să fie mai atașat de diferite forme de nationalism.⁸ Candidatul republican a exploatat aceste sentimente prin retorica sa anti-imigrație și prioritățile „patriotice” ale campaniei sale (reflectede și de sloganul său electoral „Make America great again”) și a valorificat în propriul său avantaj aceste diviziuni, demonizând întregul aparat mediatic liberal care îi era oricum ostil. Reușind să apară drept „victima” unei conspirații a eliteilor politice și mediatic, Donald Trump a valorificat suspiciunea deja existentă a americanilor albi fără studii superioare față de elite și a reușit să răstoarne noua „democrație epistocratică” în favoarea sa. Discursul său salvationist, prin care hiperboliza „corupția și incompetența” liderilor politici anteriori, prezentându-se ca reconstructorul mesianic al unei Epoci de Aur, s-a bazat pe ura față de o tehnocrație educată și pe modelul ideal al „americanului simplu”: alb, creștin, harnic – de profesie muncitor, polițist sau soldat. Acest discurs a fost completat strategic cu modelul întreprinzătorului cinstit și talentat pe care și-a bazat Donald Trump *ethos*-ul de campanie.

Asociind elitele educate cu corupția și cu un liberalism globalist perdant pentru America (mai ales pentru oamenii simpli, fără studii superioare, din „America profundă”), Trump a contracarat „democrația epistocratică” cu ajutorul populismului. El s-a folosit, în plus, de modelul anterior al Brexit-ului, în care populismul și naționalismul au triumfat asupra elitelor tehnocrate pro-europene. Astfel, anul electoral 2016 a fost unul în care triumful populismului naționalist asupra globalismului și liberalismului a devenit un fenomen recurent pe cele două maluri ale Atlanticului.

Elitele educate au fost descrise unui public conservator cu un nivel mai redus de educație ca îndepărtate de realitate, unicul garant epistemic al contactului cu realitatea fiind simplitatea și autenticitatea americanului simplu, nealterat de cultura liberală și decadentă din marile universități. Astfel, sensul competenței politice a cetățeanului care posedă o cunoaștere relevantă și poate vota avizat a fost răsturnat: acest tip de cetățean ar fi fost, în virtutea retoricii de campanie a lui Donald Trump, incapabil să distingă adevărul de fals din cauza distorsiunilor de percepție care sînt rodul „pervertirii” sale intelectuale și ideologice. „Democrația epistocratică” apărută în contextul susținerii lui Hillary Clinton de către elitele liberale a fost practic neutralizată prin acest discurs populist, la alegerile din 2016.

---

⁸ Michael Lind, „The Liberal Roots of Populism”, în *Demos Quarterly* 4 (2014) <http://quarterly.demos.co.uk/article/issue-4/liberal-roots-of-populism/> Accesat la data de 18.02.2017.

Noul *bon sauvage* al populismului american. Epilogul democrației epistocratice?

Reiterînd implicit mitul „bunului sălbatic” (*le bon sauvage*) din operele primilor exploratori ai continentului american, reluat de gânditori umaniști și iluminiști ca Montaigne, Diderot, Rousseau și Voltaire, discursul populist ce a asigurat victoria lui Donald Trump a exaltat virtuțile „omului primitiv” nealterat de „viciile” culturii intelectuale răspindite de universitățile, lucrările filozofice și științifice și publicațiile cele mai liberale. Noul *bon sauvage* care și-a păstrat o percepție pură și nealterată asupra realității este bunul american alb, conservator, de obicei protestant, fără studii superioare, care locuiește în statele cu o mai mare populație rurală și suburbană ce formează baza electorală tradițională a Partidului Republican. La acest tip de susținător s-a adăugat în 2016 muncitorul alb necalificat din state în care industria a fost în mare parte înlocuită cu serviciile (nu întotdeauna la fel de bine plătite ca munca în fostele fabrici) precum Ohio, Pennsylvania, Michigan și Wisconsin – din „Centura Industrială” (*Rust Belt*) care vota în mod tradițional cu democrații. Acest electorat a votat mai curînd pragmatic, decît ideologic pentru Donald Trump, creditînd promisiunea sa că va stimula economia și va „readuce acasă” companiile industriale care au migrat în China sau în Mexic. În parte, acest electorat (alb, fără educație superioară) a fost atras și prin politicile anti-imigrație din programul electoral al lui Donald Trump, ce a stabilit o relație causală între imigrația ilegală și migrația industriei către Mexic și China și efectul „pauperizării” sale din ultimii ani.

Campania lui Donald Trump a recurs așadar la idealizări ce au măgulit electoratul republican tradițional și la așteptarea ca acest electorat să redobîndască putere simbolică și prosperitate în urma victoriei acestui candidat. Și, în pofida așteptărilor ca profilul misogin al lui Donald Trump să descurajeze electoratul republican feminin, în final 89% din femeile republicane l-au susținut, în timp ce numai 8% au votat cu contra-candidata sa democrată, acest procent stînd într-un raport aproape egal cu cei 90% dintre bărbații republicani care au votat cu Trump. Acesta din urmă a atras și votul a 10% dintre bărbații democrați, un procent mai mare decît cel de 8% al femeilor republicane care au susținut-o pe Clinton. Procentul de 10% din electoratul masculin democrat înseamnă proporțional mai mult și în condițiile în care Partidul Democrat are mai mulți membri decît Partidul Republican. Cifra de 10% se corelează în general cu electoratul masculin democrat fără studii superioare care a fost atras în 2016 spre susținerea lui Donald Trump. Motivațiile care au stat la baza acestei reorientări ar putea fi diferite și numai o cercetare calitativă ar putea releva în ce măsură a prevalat componenta mitic-idealistică (ideologică) sau cea pragmatică – sau în ce măsură componenta rasistă (anti-imigrație) a încurajat susținerea controversatului candidat republican, ce a prezentat de la bun început electoratului o agendă xenofobă destul de radicală.

Rămîne însă destul de evident că mitologia „bunului sălbatic” vehiculată de Donald Trump a funcționat cel puțin pentru atragerea unei părți semnificative a electoratului masculin alb fără studii superioare (în proporție de 67%), protestant (în proporție de 60%), foarte practicant religios (56% din electoratul care merge săptămînal la biserică), creștin evanghelic sau „born-again” (în proporție de 80%).

Retorica populistă a „bunului sălbatic” american a contracarat așadar noua „democrație epistocratică” apărută în susținerea lui Hillary Clinton. Dar nu este, cred, rezonabil să anticipăm o dispariție prematură a acestui nou hibrid din viața politică americană. Protestele din marile orașe ce au urmat victoriei lui Donald Trump, la care au luat parte mulți studenți și minoritari, și care au fost reluate începînd cu 20 ianuarie 2017, indică, dimpotrivă, o conștientizare a unei convergențe politice a elitelor care posedă cunoaștere cu grupurile minoritare sau defavorizate social care au de pierdut în urma măsurilor naționaliste, rasiste sau ostile protecției

sociale pe care administrația Trump le-a adoptat deja (de pildă, prin ordonanța guvernamentală, deja blocată pe criteriile incompatibilității cu Constituția SUA, ce a interzis temporar accesul pe teritoriu american al musulmanilor din șapte țări în care activează grupări teroriste, ca și prin celelalte măsuri guvernamentale pentru expulzarea imigranților ilegali).

Rezistența activă față de politicile administrației Trump este mai puternică în rîndul tinerilor de pînă în 29 de ani, care au votat în 2016 în proporție mai mare cu Clinton decît grupele de vîrstă cuprinse între 30-44 de ani și 45-64 de ani. Procentele variază în funcție de vîrstă și de nivelul de educație mai ales la populația albă, la populația non-albă fiind mult mai puține variații determinate de factorii vîrstă și educație.

Mișcarea de opoziție liberal-democrată față de politicile lui Donald Trump va lua probabil amploare, așa încît se poate preconiza un succes al acesteia la alegerile din 2020 sau 2024, cu atît mai mult cu cît tendința adolescenților educați care vor vota la aceste alegeri tinde către opțiuni globalist-liberale. Un insucces pe termen lung al noii „democrații epistocratice” americane ce susține liberalismul globalist este așadar puțin probabil, mai ales în condițiile în care în prezent se constituie o mișcare de opoziție activă față de politicile administrației Trump. Eșecul relativ al acestei mișcări în 2016, din cauza deturnării sensului competenței politice și al cunoașterii prin retorica populistă a lui Donald Trump (“elitele politice și academice au pierdut simțul realității”), a fost probabil influențat și de „pendulul” ciclurilor electorale americane, de obicei cîștigate alternativ de unul din cele două partide majore, ca și de tradițiile populismului „jacksonian”, resuscitate de Trump cu ajutorul mitului „bunului sălbatic” american. La ora actuală, un reviriment al populismului iliberal și naționalist are loc și în mai multe țări europene (Grecia, Ungaria, Regatul Unit, Franța), ceea ce înseamnă, în termeni sociologici clasici, o revoltă la scară globală a comunității (*Gemeinschaft*) împotriva societății de piață (*Gesellschaft*), a liberalismului comunităților parohiale care vor să se simtă protejate în raport cu globalismul liberal al elitelor ce urmăresc binele umanității în general.

„Democrația epistocratică” americană, susținută așadar de elitele care posedă cunoaștere și au competență politică, tinde să susțină o viziune globalist-liberală. Elitele care posedă cunoaștere din Statele Unite împărtășesc mai curînd o viziune wilsoniană sau hamiltoniană asupra politicii, în timp ce electoratul mai slab educat, de proveniență rurală și suburbană, care l-a votat majoritar pe Donald Trump, este de obicei „jacksonian”⁹, parohial și xenofob. Cel din urmă a fost mobilizat cu ajutorul posturilor de radio și televiziune conservatoare să voteze masiv cu candidatul republican, fiind măgulit de ideea că „puritatea” sa nediminuată de „pervertirile cunoașterii” din universități ar fi un garant al accesului său privilegiat la adevăr și la realitate.

În rezumat, noua „democrație epistocratică” din SUA a fost contracarată de mitologiile populiste folosite în campania lui Donald Trump la alegerile din 2016. Dar, așa cum populismul naționalist este un fenomen în curs de globalizare, și mentalitatea globalist-liberală tinde să dobîndească conștiință de sine și coeziune. În România, de pildă, așa-numiții „oameni ai lui Soros”, demonizați în timpul campaniei populiste a PSD-ului, sînt un nou nume pentru elitele pro-europene care împărtășesc viziunea unei României cu structuri democratice și un stat de drept consolidat, ce este și un actor politic și civic internațional. După instalarea la putere a lui Donald Trump și adoptarea primelor sale măsuri anti-imigrație, la fel ca după

---

9 Walter Russell Mead, *Special Providence: American Foreign Policy and How it Changed the World* (New York: Routledge, 2009), pp. 99-263. Autorul reia taxonomia celor patru școli de gîndirii ale politicii externe americane în recentul său articol „The Jacksonian Revolt: American Populism and the Liberal Order” publicat de *Foreign Affairs* pe 20 ianuarie 2017, folosindu-le pentru a explica victoria lui Donald Trump la alegerile prezidențiale din 2016.

măsurile anti-justiție (Ordonanța 13/2017 din noaptea de 31 ianuarie) adoptate de Guvernul Grindeanu, mobilizarea acestei opoziții globaliste în mișcări de protest civic a luat amploare. Acesta nu pare să fie un epilog, ci un început al „democrației epistocratice”.

BIBLIOGRAFIE

- Bryan Caplan, *The Myth of the Rational Voter*, Princeton, Princeton University Press, 2007.
- David M. Estlund, *Democratic Authority: A Philosophical Framework*, Princeton, Princeton University Press, 2007.
- Martin Gilens, *Affluence and Influence: Economic Inequality and Political Power in America*, Princeton, Princeton University Press, 2012.
- Hélène Landemore, *Democratic Reason: Politics, Collective Intelligence, and the Rule of the Many*, Princeton, Princeton University Press, 2012,
- Michael Lind, „The Liberal Roots of Populism”, în *Demos Quarterly* 4 (2014) <http://quarterly.demos.co.uk/article/issue-4/liberal-roots-of-populism/> Accesat la data de 18.02.2017.
- Walter Russell Mead, *Special Providence: American Foreign Policy and How it Changed the World*, New York, Routledge, 2009,
- John Stuart Mill, *On Liberty and Other Essays*, Oxford, Oxford University Press, Oxford, 1998.
- Ilya Somin, *Democracy and Political Ignorance*, Stanford, Stanford University Press, 2016, 2nd edition,